

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسجد، میعادگاه منتظران انقلابی

عسکری اسلامپور کریمی

مسجد خانه خدا است؛ «إِنَّ بُيُوتَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ؛ مساجد خانه‌های خدا در روی زمینند»^۱ و به هیچ فرد و یا گروه و طبقه‌ای خاص تعلق ندارد و مردم می‌توانند آزادانه و متناسب با نیازشان در این مکان حاضر شوند و از کارکردهای آن بهره‌گیرند. مسجد دارای ویژگی‌های بسیاری است که یکی از ویژگی‌های بارز آن در جریان پیروزی انقلاب اسلامی، این بود که اقشار مختلف جامعه از هر صنف و گروه، در مسجد حضور می‌یافتند و از برنامه‌های آن استفاده می‌کردند. شاید بتوان گفت، مسجد از جمله معدود مکان‌هایی است که برای ورود به آن نیازی به کارت شناسایی و یا کارت عضویت نیست و هیچ محدودیت سنی یا جنسی برای ورود وجود ندارد. این حضور همگانی و آزادانه همدلی و صمیمیت را در طول اعصار مختلف بین مردم به ارمغان آورده و موجب افزایش روحیه همدلی در جامعه شده و کم‌کم زمینه ساز قیام‌ها و انقلاب‌های تاثیرگذار، به ویژه انقلاب اسلامی در ایران شده است.

در جریان انقلاب، مساجد در پیروزی انقلاب اسلامی، به عنوان میعادگاه انقلابیون در ایجاد و شکل‌گیری نهضت اسلامی و زمینه‌ساز گسترش، تعمیق و تثبیت آن نقش به‌سزایی داشتند. در پیروزی انقلاب، در شرایط حساسی که نهضت اسلامی فاقد هرگونه تشکیلات منطبق با معیارهای اسلامی بود، مساجد توانستند این نارسایی مهم را جبران کرده و به انسجام نیروهای مردمی بپردازند. علاوه بر این، بسیاری از برنامه‌های انقلاب، مانند رفراندوم، شوراها محلی، کانون‌های بسیج و دیگر ضرورت‌های زمان جنگ تحمیلی در مساجد انجام می‌گرفت.

براین اساس می‌توان گفت: انقلاب اسلامی ایران، «انقلاب مسجدزاد»^۲ است، که به رهبری امام خمینی (ره) از سال ۱۳۴۲ شروع و پس از فراز و نشیب‌های زیاد و سیر تکاملی خود در بهمن ۱۳۵۷ به پیروزی نهایی رسید.

۱- کنز العمال، ج ۷، ص ۵۸۰، ح ۲۰۳۴۷.

۲- خلیلیان، خلیل، نگرشی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات برهان، ص ۵.

امام خمینی(ره) با تأسی از سیره پیامبر(ص) مساجد را مرکز جنبشها و حرکت‌های اسلامی معرفی می‌کرد. بر این اساس، متفکران و نویسندگان خارجی نیز به اهمیت مساجد در ساختار انقلاب تأکید کرده و آن را محور اصلی و شکل‌گیری انقلاب اسلامی دانسته‌اند. حامد الگار نویسنده و منتقد بزرگ می‌گوید: «مسجد هسته اساسی تشکیلات انقلاب اسلامی بود. یکی از عناصر مهم در پیروزی انقلاب، احیای مجدد مسجد و تمام ابعاد عملکردی آن بود. نقش مسجد، دیگر نه عزلت و گریزگاهی از جامعه بود که مردم برای دوری جستن از دنیا، گرفتن وضو، انجام عبادات یا گوش دادن به صوت قرآن به آن پناه می‌بردند؛ بلکه برعکس، مسجد به عنوان یک کانون مبارزه و مرکز فرماندهی بدل گردید، به طور خلاصه مسجد تماماً آن چیزی شد که در عصر پیامبر بود».^۲

مساجد در سراسر ایران موقعیتی سازنده و جایگاهی مقدس پیدا کرد و مرکزیت سیاسی و عبادی خود را باز یافت، با این تحول عمیق، که خود بازگشتی به دوران شکوهمند صدر اسلام و سیره پیامبر(ص) و امام علی(ع) بود، نقش سرنوشت‌سازی در ایجاد وحدت و یک‌پارچگی طبقات گوناگون ملت و همدلی نیروهای انقلابی در مسیر اهداف و آرمان‌های مقدس انقلاب اسلامی، ایفا کرد. مساجدی که سالیان دراز بیش از ده، بیست نفر نمازگزار بر خود ندیده بود، با اتحاد اقشار مختلف جامعه مملو از جوانان مبارز و پرشور گردید و شعارهای «استقلال آزادی، حکومت اسلامی»، در فضای مساجد طنین‌انداز شد و روحانیون و خطبای مذهبی، مردم را از لحاظ روحی و عقیدتی تغذیه نموده و آنها را به فعالیت در صحنه انقلاب و تظاهرات و راهپیمایی هدایت کردند، و توده مردم با تاکتیک‌های بسیار ساده و در عین حال کوبنده، رژیم را ساقط کردند. بنابراین، در روند شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی، شبکه‌های اجتماعی مذهب‌محور(مساجد، هیئت‌ها و ...) به عنوان نخستین سنگر حرکت‌های مردمی در تنویر افکار عمومی نسبت به وضع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور، آگاه‌سازی، تجمع و اعتراض مردم و شکل‌گیری تظاهرات علیه رژیم ستم‌شاهی نقش بسزایی داشتند.

آنچه در تاریخ مسجد در سراسر ایران و در طول مبارزات و فعالیت‌های انقلابی به دست می‌آید، این است که مساجد، تنها جایگاهی بوده است که در جوّی آکنده از وحدت و اخوت و معنویت، نیروهای مبارز و مؤمن و شجاع را در خود جای داده و از این طریق در جهت بیداری و آگاهی‌بخشی به توده‌های بسیج و گروه‌های مختلف مردمی، رسالت خویش را عینیت بخشیده است. به همین دلیل است که دشمنان از مسجد به عنوان

۳- شریف پور، رضا، مسجد و انقلاب اسلامی، ص ۶۴، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳ هـ.ش.

میعادگاه انقلابیون و مرکز نیرومند پشتیبانی انقلاب و ستاد عملیاتی رهبر انقلاب اسلامی در هراس و وحشت بوده و بارها مساجد، آماج حملات دژخیمان رژیم سابق قرار گرفته و هم‌اینک نیز دشمنان داخلی و خارجی در صدد خلوت کردن مساجد و دور کردن مردم، به خصوص جوانان از مساجد هستند.

آن‌بت‌شکن زمان با درک این حساسیت دشمنان، بارها خطر جدایی انقلاب از مساجد را مورد تأکید قرار داده و می‌فرمودند: «اگر این مسجد و مرکز ستاد اسلام قوی باشد، ترس از فانتوم‌ها نداشته باشید. ترس از آمریکا و شوروی و اینها نداشته باشید. آن روز باید ترس داشته باشید که شما پشت بکنید به اسلام، پشت کنید به مساجد».^۴

امام خمینی (ره) در بیانی دیگر می‌فرماید: «ای ملت، مسجدهای خودتان را حفظ کنید، روشن‌فکر غربی نباشید. ای حقوقدان‌ها، مسجدها را حفظ کنید؛ بروید به مسجد... تا این نهضت به ثمر برسد، مملکت شما نجات پیدا کند».^۵

«این یک توطئه است که می‌خواهند مساجد را کم‌کم خالی کنند. شما باید هوشیار باشید که مسجدهایتان و محراب‌هایتان و منبرهایتان را حفظ کنید و بیشتر از سابق، شمایی که این معجزه را از مسجد دیدید که همه قدرت‌ها را در هم شکست؛ نه فقط ابرقدرت‌ها، قدرت‌های دیگر را نیز بدر هم شکست، نباید در اسلام سستی کنید. مسجدها را محکم نگه دارید و پرجمعیت کنید».^۶

رهبر کبیر انقلاب با تیزبینی که در مسائل سیاسی اوایل انقلاب داشتند، خطر جدایی مردم و انقلاب را از مساجد حس می‌کردند و مراقب بودند تا ارتباط مردم با مسجد قطع نگردد. اسناد تاریخی نشانگر آن است که ارتباط مردم با مساجد، نقش بسیار مؤثری در پیروزی انقلاب اسلامی داشته است و تداوم آن نیز بستگی به همین ارتباط دارد.

از جمله مواردی که نشان‌دهنده اهمیت زیاد حضور مردم در مساجد را از دیدگاه حضرت امام نشان می‌دهد، پیامی است که اعلام کردند تا تمامی اسلحه‌هایی که در اوج تظاهرات و درگیری‌ها به دست مردم افتاده است، به مساجد تحویل داده شود. این پیام که با استقبال همگان مواجه شد، تأکید دیگری بر این مطلب است که علاوه به اهمیت اجتماع و تجمع در مسجد، حتی رفت‌وآمد به این جایگاه الهی نیز دارای آثار و برکات و خنثی‌کننده نقشه‌های دشمنان است. در حالی که مکان‌های دیگر نظامی و انتظامی وجود داشت که می‌توانست به عنوان

۴- صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۱.

۵- همان، ج ۸، ص ۶۰.

۶- همان، ج ۱۳، ص ۱۹.

پایگاه جمع‌آوری اسلحه‌ها معرفی شود و این موضوع، چیزی جز اهمیت حضور و رفت‌وآمد به مساجد و پیوند و ارتباط جامعه با روحانیت نیست.

حضرت امام در بخشی از این پیام می‌فرمایند: «باید تمام اسلحه‌هایی که در دست مردم است، جمع شوند. هر کس اسلحه‌ای پیدا کرد، باید به مسجد محله خود ببرد و به امام جماعت مسجد تحویل بدهد و بعد این اسلحه‌ها از مساجد به کمیته آورده می‌شود».^۷

به خاطر همین لزوم ارتباط است که در صدر اسلام و حتی بعد از آن، تمام خطابه‌ها و پیام‌ها و مشورت‌ها و نیز محل رفع مشکلات مردم، محل رسیدگی به اختلافات، حل مسائل حقوقی یا قضائی، مرکز آموزش، تعلیم و دانش‌اندوزی و... در این مکان مقدس انجام می‌گرفته است.

با امان نظر در تاریخ اسلام و گفتار حضرات معصومان(ع) و سیره عملی آنان، درمی‌یابیم «مسجد سنگ بنای حکومت اسلامی» بوده است و حکومت اسلامی، نقطه آغاز ایجاد دولت کریمه جهانی به امامت و رهبری امام مهدی موعود(عج) است، بنابراین، نقش مساجد در تهذیب نفس و تربیت نیروی انسانی صالح و منتظر، برای ایجاد عدالت و فراهم کردن زمینه تشکیل حکومت حضرت مهدی(عج) بر کسی پوشیده نیست.

به هر حال، همان‌گونه که در صدر اسلام مسجد، مرکز فرمانروایی و دارالاماره حکومت نبوی و علوی بود و از آنجا به امور کشور رسیدگی می‌شد و در امور سیاسی، مسجد نقش محوری و کانون اساسی و اصلی اداره حکومت و رهبری جامعه را دارا بود، در عصر ظهور آخرین جانشین پیامبر گرامی اسلام(ص) و مصلح جهانی و بنیان‌گذار حکومت واحد جهانی نیز، مسجد چنین نقشی خواهد داشت. چنان‌که از روایات استفاده می‌شود که حضرت مهدی(عج) همچون جدش رسول خدا(ع) از مکه ظهور می‌کند و مانند امیر مؤمنان علی(ع) کوفه را مقر حکومت خویش قرار می‌دهد و مسجد کوفه را دارالاماره خویش و مسجد سهله را محل سکونت خود قرار می‌دهد.

در مورد مقر حکومت حضرت مهدی(عج)، امام صادق(ع) فرمود: «دَارُ مُلْكِهِ الْكُوفَةُ وَ مَجْلِسُ حُكْمِهِ جَامِعُهَا...؛ مقر سلطنت وی، شهر کوفه است و محل حکومتش، مسجد جامع کوفه...».^۸

۷- صحیفه نور، ج ۶، ص ۱۳۱.

۸- بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۱، ج ۵۲، ص ۳۶۵.

روزگاری شیفتگان خاندان عصمت و طهارت در مسجد اعظم کوفه پیروان منبر امیر بیان، مولای متقیان(ع) گرد آمده، از بیانات درُ بارش کسب نور می‌کردند، در هنگام ظهور نیز در پیرامون منبر آخرین امام نور گرد آمده از سخنان گهر بارش فیض می‌برند. امام صادق(ع) در این باره می‌فرماید: «كَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَى الْقَائِمِ عَلَى مَنبَرِ الْكُوفَةِ وَ حَوْلَهُ أَصْحَابُهُ، ثَلَاثُ مِائَةٍ وَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ رَجُلًا عِدَّةَ أَهْلِ بَدْرٍ، وَ هُمْ أَصْحَابُ الْأَلْوِيَةِ، وَ هُمْ حُكَّامُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ عَلَى خَلْقِهِ؛ گویی به سوی قائم(ع) می‌نگرم که بر فراز منبر مسجد کوفه قرار گرفته، تعداد ۳۱۳ تن یاران‌اش در اطراف او حلقه زده‌اند که پرچم داران و فرمان روایان خداوند بر فراز گیتی در میان بندگان خدا هستند».^۹

در مورد سکونت آن حضرت در مسجد سهله نیز روایات فراوانی وارد شده است؛ از جمله ابوبصیر می‌گوید که امام صادق(ع) فرمود: «كَأَنِّي أَرَى نَزُولَ الْقَائِمِ فِي الْمَسْجِدِ السَّهْلَةِ بِأَهْلِهِ وَ عِيَالِهِ؛ مثل اینکه قائم را در مسجد سهله با اهل و عیالش می‌بینم».^{۱۰}

در روایت دیگر می‌خوانیم: «مَا أَنَّهُ صَاحِبِنَا إِذَا قَامَ بِأَهْلِهِ؛ همانا آن مسجد، منزل صاحب ما (حضرت مهدی(عج)) است؛ آنگاه که با خاندانش بیاید».^{۱۱}

۹ - بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۶.

۱۰ - همان، ج ۵۲، ص ۳۵۵.

۱۱ - الارشاد، ج ۲، ص ۳۵۵.